

Андрій КІТИК

Під звуки труб з прапорами та знаменами полків виступає до бою добре озброєне військо. Добрим військом покликана бути і Христова Церква. Апостол Павло заповідає в одному з листів: «Нам бо треба боротися [...] проти духів злоби в піднебесних просторах» (Еф. 6:12). Для цього він рекомендує підперезатися правдою, одягнути справедливість, взутися у готовність проповідувати Євангеліє, взяти щит віри, шолом спасіння і Слово Боже як меч духовний (пор. Еф. 6:13-16).

Безумовно, ця невидима боротьба має і своє зовнішнє вираження. Під звуки дзвонів вірні Христової Церкви, немов воїни, збираються на молитву, щоб озброїтись правдою, справедливістю, вірою. Подібно як кожне військо, воїнство виступає під своїми «прапорами», які ми називаємо «хоругвами». Саме цим знаменам і присвячена дана стаття.

Держава, Церква і їх символіка

У багатьох аспектах Церква подібна до держави, хоча їх суть дещо інша. Якщо держава збирає людей для організації їх співжиття, то Церква збирає їх для життя з Богом.

Попри те, обидві вони мають свою особливу символіку.

Кожна держава з давніх-давен вибирає собі певні атрибути, певні унікальні знаки, певні символи, що її якнайкраще та якнайповніше характеризують. Вони, відрізняючи її від інших, виражають фундаментальний світогляд нації, її історію та самоідентичність. До таких символів належать прапор, герб і гімн. Їх зневага трактується як злочин проти народу і карається законом.

Головним знаком Христової Церкви є знак хреста. Він вирізняє Церкву з-поміж усіх інших суспільних зібрань. Апостол Павло твердив, що тільки хрестом він може хвалитися (пор. Гал. 6,14). Хрест був для нього знаком спасення і силою Божою: «Слово про хрест - глупота тим, що погибають, а для нас, що спасаємося, сила Бога» (I Кор. 1,18).

«Цим переможеш»

У IV ст. зображення хреста потрапило на військові прапори візантійської держави.

Праця церковного історика Євсевія «Життя Костянтина» розповідає про чудесну перемогу імператора у боротьбі зі співправителем Максенцієм. Перед битвою Костянтин побачив на небі хрест і напис: «Цим переможеш!». Цю появу бачило і все його військо.

Вночі імператорові з'явився Ісус Христос і сказав нашити знак хреста на військові прапори. Послухавшись волі Божої, Костянтин виготовив прапор із зображенням хреста і здобув перемогу над чисельно переважаючим противником. Після цієї події імператор зрівняв християнство з тодішніми поганськими релігіями та припинив переслідування християн.

«Костянтинівський хрест», нашитий на військові прапори, був зроблений у вигляді монограми «XP». Ці прапори і стали прообразами церковних хоругв.

Хоругва – прапор Церкви

В ужиток Церкви хоругви ввійшли не відразу після перемоги Костянтина. Першу згадку про хоругву зустрічаємо у Григорія Турського, єпископа франків, у VI столітті. На Сході ж – у Костянтина Багрянородного, котрий описав хресний хід імператора Василія Македонського, що повертався до Константинополя після походу в Сирію 879 році.

Отож, хоругва ввійшла у життя Церкви в VI-IX ст., насамперед, як частина різних процесій, хресних ходів, прощ тощо. Таке її значення збереглося на Заході. Натомість у

Східній Церкві хоругви згодом почали вживатися на богослужіннях, зокрема на Божественній Літургії. До сьогодні хоругва є частиною наших богослужінь, а тим паче різних процесій. Саме тому похвальним є звичай нести хоругви попереду прощ та хресних ходів, подібно як колись у військових походах попереду несли військовий прапор, втрата якого могла означати навіть поразку і суворе покарання для відповідальної за нього особи.

«Або... або» чи «і... і»

Історичні дані не подають єдиного вигляду хоругов. Найпоширенішими в нас є два типи – власне хоругва і фана. Через цю різноманітність інколи виникають непорозуміння та суперечки. Який тип притаманний київській традиції?

Фана – це ромбовий шматок тканини із нашитим образом, прикріплений зверху до високої палі та обвитий навколо неї.

Хоругва – це прямокутне полотнище з іконою Христа, Богородиці чи інших святих, прикріплене до поперечини на високій вертикальній палі, яку завершує, зазвичай, хрест. Для виготовлення хоругви використовують цінну тканину, часто оздоблену різними символічними зображеннями, кінці якої прикрашають китицями. Слід, однак, сказати, що подекуди вони можуть бути зробленими з металу або дерева.

Відповідаючи на запитання про притаманний нам тип хоругов, можна піти двома шляхами – протиставити дві традиції або допустити і те, і те, що і робить сьогодні наша Церква. Разом з тим, слід зауважити, що використання фан, хоч і зустрічається в УГКЦ, все ж більш поширене у Церквах латинської традиції. Натомість у Церквах візантійської традиції популярність здобули хоругви. Їх особливістю, зокрема в українській культурі, є вишиваний стиль.

Знак перемоги

Місце хоругов у храмі – позаду крилосів на солі, тобто біля дяківських лавок на підвищенні перед іконостасом. Хоругви пригадують вірним, що вони є воїнами Христовими, воюючи Церквою, покликаною боротися проти сил темряви. Вираженням цієї ж ідеї є і самі крилоси.

Разом з тим, хоругви є символом перемоги та радості. Вони пригадують нам про чудесну перемогу Костянтина силою хреста і запевняють Божу допомогу кожному, хто прийме свій хрест, – труднощі, проблеми, негаразди. Під час богослужінь у храмі хоругви скеровують наш погляд до святилища, яке символізує небо. Очолюючи походи, вони і в цьому випадку немовби ведуть нас до Свята Святих. Вже наперед вони заповідають нашу перемогу над гріхом, переконуючи, що з Божою силою ми можемо її здобути. Так хоругви виражають торжество Церкви. Через це, часто, на іконі Воскресіння зображують Христа з білою хоругвою в руках – на знак Його перемоги над смертю і тої радості, яку Він дарував людству.

На завершення наведемо тропар Квітної неділі. Можливо, його слова нагадуватимуть нам про хоругви, а ті, своєю чергою, – про перемогу Христа – причину нашої радості, причину Його славити та співати Йому «Осанна». Спогадуючи дітей з пальмовими вітками, тропар каже, що й ми знамена перемоги носимо, оспівуючи Переможця смерті: «Спільне воскресення перед Твоїми страстями запевняючи, з мертвих воздвигнув Ти Лазаря, Христе Боже; тим-то й ми, як отроки, знамена перемоги носячи, Тобі, переможцеві смерті, восклицуємо: Осанна в вишніх, благословен, хто йде в ім'я Господнє».

Використана література та інтернет-джерела

- о. Юрій Федорів. Пояснення церковних богослужень і святих тайн. Львів 2006.
- Миколай Добруцький. Хоругва – Христове знамено <http://www.livingrosary.org.ua/liturgylife/items/xorugva-xristove-znameno.html>
(04,12,2012)
- Молитовник «Прийдіте, поклонімося»

Андрій КІТИК Знамена перемоги //СЛОВО № 4 (52) 2013, с.36-37